

JERNEJ ŠIFRER, NJEGOV ROD IN ROBOTNA PRAVDA LOŠKIH
PODLOŽNIKOV

Slovenci se v svoji zgodovini ne moremo ponašati z velikimi uporniškimi voditelji, ki naj bi bili rušili stare družbene sisteme in ustvarjali nove razmere ali vsaj bolj tvorno sodelovali pri nastajanju slovenske nacionalne skupnosti. Vendar pa so se tudi v naših sredinah tu pa tam pojavljali voditelji, ki so sicer delovali v ožjih regionalnih okvirih, z manj jasnimi idejnimi koncepti in seveda tudi z manjšimi uspehi, a glede na okoliščine in možnosti so bili navsezadnje prav tako junaki svojega časa kot večji voditelji večjih narodov. Eden takih je bil nedvomno Jernej Šifrer (Bartholomäus Schiffrer) iz Žabnice, ki je bil sredi 17. stoletja eden glavnih akterjev dolgotrajne, trdovratne in za takratne čase zelo pogumne robotne pravde proti loškemu gospostvu.

Jernej Šifrer je potomec tistih bavarskih kolonistov, ki jih je bil freisinški škof v 12. stoletju naselil na zahodnem robu Sorškega polja, predvsem v Bitnjem, v Žabnici in še v nekaterih bližnjih vaseh, jim ukazal krčiti gozdove in obdelovati polja ter pokorno služiti visokemu gospodarju. Kolonisti so se v naslednjih stoletjih mešali s prvotnim slovenskim prebivalstvom, polagoma opuščali stare navade in prevzemali nove in tudi v jezikovnem pogledu postajali Slovenci. Do 17. stoletja, ko je živel Jernej Šifrer, so se stvari že kolikor toliko izčistile, danes pa na njihovo bavarsko poreklo spominjajo le še številna ledinska in gozdna imena (med temi so značilna imena s samostalnikom pah = Bach, npr. Pušpah, Marnpah, Štanapah itd.) ter priimki Šifrer, Kuralt, Hafner, Vilfan, Cegnar, Volgemut, Oman, Langerholz itd. Vsekakor so bili podložniki s priimkom Šifrer trden, rodoviten in pokončen rod, saj so se zlasti v 17. stoletju razlezli po mnogih naseljih loškega gospostva, njihova imena pa kar pogosto najdemo med tistimi, s katerimi so oblasti imele težave. Toda stari, uporniški Jernač je med temi v največji meri izpričal neko življenjsko silo, tisto, ki jo je bil podedoval od svojih prednikov in ki so jo potem hude podložniške tegobe spodbujale k dejanjem.

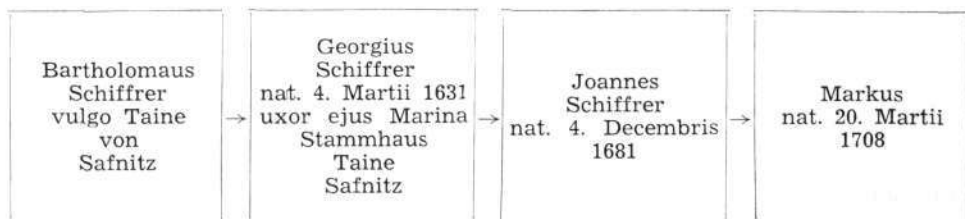
Rodovina Jerneja Šifrerja¹ izvira iz Žabnice, ki je po kolonizaciji spadala v bavarsko, pozneje bitenjsko župo. V urbarju freisinških škofov iz leta 1501 je za predzadnjo hubo proti jugovzhodu vpisan lastnik Luka Schiffrer. Posedoval je dva fevdna travnika v Dorfarjih in nekaj fevdne zemlje pri Sv. Duhu, drugo zemljo pa je imel v Žabnici. Poleg njegovih njiv, ki so se vrstile druga za drugo proti vzhodu Sorškega polja, je že tedaj vodila skupna pot, »gone« imenovana (Viehweg), po kateri so tudi drugi vaščani smeli goniti živino na pašo. Tako je že Lukova huba pomenila nekakšno središče vaškega življenja in dela,

četudi je stala skoraj na koncu razpotegnjene vasi. Luka je bil leta 1501 še edini žabniški podložnik s priimkom Schiffrer, medtem ko urbar iz leta 1560 izkazuje že tri Šifrerje; na predzadnji hubi je takrat gospodaril Valentin in tako potem še v letih 1568 in 1570. V urbarjih iz 1584, 1588 in 1610 je za to hubo vpisan Paul Schiffrer, v letu 1633 pa že Bartlmeo (Jernej) Schiffrer,² ki ga v rodovniških listinah tudi že imenujejo z domačim imenom »Taine von Safnitz«.

Rojen je bil okoli leta 1590, verjetno pozneje kot prej, kajti iz urbarjev rojstni datumi niso razvidni, matične knjige pa so v Stari Loki začeli voditi šele z letom 1612. In tako je znano le to, da je bil prvi Jernejev otrok Urban rojen leta 1618, sledilo pa jih je še šest: Gregor (1622), Jurij (1631), Ana (1628), Eva (1634), Marko (1637) in Jera (1640).⁴ Iz matičnih zapiskov ni razvidno, od kod izvira Jernejeva žena Margareta, za njegove potomce pa je podatkov že več, četudi so matične knjige iz 17. stoletja precej pomanjkljive. A vendar je dovolj jasno, da se je rod naglo širil naprej, zlasti v Žabnico in bližnjo okolico ter v Poljansko in Selško dolino. Danes se v Žabnici še pri 12 hišah pišejo Šifrer in po rodovniških podatkih je ugotovljeno, da so vsi ravno Tajnetovega rodu: 8 jih izvira od Jerneja, 4 od njegovega brata Urbana; tudi vsem Šifrerjem iz obeh dolin, iz kranjske okolice ter iz širšega slovenskega območja je prednik Jernej, vulgo »Taine von Safnitz«, ali kvečjemu kdo od njegovih bližnjih prednikov na tej hubi. Jernejev naslednik na domačiji je bil tretji sin Jurij, ki je po vsej priliki nadaljeval tradicijo uglednega, prizadevnega in bistrega kmetovalca. Rod s tem priimkom je živel na kmetiji do leta 1761, ko se je domača hči Helena poročila z Jožetom Rozmanom z Godešča in tako je to večstoletno rodovniško drevo padlo, vendar Jernejeva kri še danes živi in dela na tej kmetiji in še danes nosi domače ime Tajne.

Preveč bi bilo navajati ves ta razvejani rod, omenimo pa naj nekatere značilne veje in ljudi, ki so s svojo ustvarjalnostjo dokazovali, da so potomci Jerneja ali katerega od njegovih bratov; Jernej je imel tri brate: Urbana, Gregorja in Matevža.

Urban se je naselil v Dorfarjih ter postal obrtnik, njegov sin Mihael pa jermenar v Kranju, kjer se mu je med 6 otroki rodil tudi Jožef Anton (1677 do 1756). Ta je postal duhovnik in se leta 1707 znašel na Dunaju kot dvorni kaplan in spovednik cesarice Eleonore, žene Leopolda I. Pozneje je postal župnik v mestu Laa nad Dunajem, dekan, passauski svetnik, infulirani prošt adonski (Madžarska), pri stolni cerkvi v Ljubljani pa je ustanovil kanonikat in z njim dva ustanovna prostora v seminarju in šest dijaških ustanov.⁵ Pred letom 1647 je kupil grad v Preddvoru in z oporoko naročil sorodnikom, naj

Nosilci glavne veje rodu Jerneja Šifrerja. (Izpis iz rodovnika v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani)

ga prodajo ter z izkupičkom ustanovijo štipendijski sklad, s pomočjo katerega naj bi se potem šolali potomci njegovih sorodnikov in drugi revni kranjski dijaki.⁶ Zapuščina tega bogatega dobrotnika je obstajala prav do konca prve svetovne vojne in mnogi njegovi sorodniki so s »Schiffersteinovo« štipendijo nadaljevali šolanje na srednjih in visokih šolah. To so bili tudi že daljni sorodniki z različnimi priimki. Iz obširnega Šifrerjevega rodovnika in drugih listin je moč ugotoviti kar 84 različnih rodbinskih priimkov, ki so iskali potrdila, da so Jernejevi ali Urbanovi potomci in potemtakem upravičeni do štipendije.

Jožefov bratranec Andrej iz Stare Loke je bil dvorni svetnik na Dunaju in morda je bila prav po njegovi zaslugi rodbina povišana v plemiški in pozneje v viteški stan s pridevkom pl. Schifferstein. Rodbina je torej prodrla v sam vrh tedanje avstrijske aristokracije, saj je bila v letu 1780 Andrejevemu vnuku za krstno botro sama cesarica Marija Terezija, zastopala pa sta jo grof pl. Auersperg in grofica pl. Lamberg.⁷

Med vsem tem razširjenim potomstvom pa so seveda tudi možje, ki se sicer niso povzpeli tako visoko, so pa zato pomagali razvijati duhovno podobo slovenstva in večkrat tudi nadaljevali z uporniško tradicijo velikega Jerneja.

V tej smeri sta pač najbolj pomembna Robert (Valentin) Kuralt (1739 do 1803) in Martin Kuralt (1757—1845). Oba sta bila rojena v Žabnici, študirala teologijo in se znašla v stiškem samostanu, toda ne prvi ne drugi ni zdržal za njegovimi zidovi. Robert je bil jožefinec in cerkveni pisatelj, Martin sodobnik in prijatelj Antona Tomaža Linhartarja, pa dokaj znan pesnik iz dobe slovenskega preroda. Zaradi svoje svobodomiselnosti in frankofilstva je bil večkrat interniran in je kot interniranec umrl v Mirovu na Moravskem.⁸ Žabničan je bil tudi Tone Šifrer (1911—1942), pesnik, pisatelj in dramatik, med nemško okupacijo prvi ustreljeni talec iz Žabnice. Šifrerjev rod se je hitro širil v okolico in v Dorfarjih je bil doma veliki pravnik Tomaž Dolinar (1760—1839), dunajski dvorni svetnik in profesor prava na dunajski univerzi, ki je vzdrževal slaviistične stike z Josefom Dobrovskim, Jakobom Zupanom in Jernejem Kopitarjem.⁹ Iz tega rodu izvirajo tudi pesnik, prevajalec in urednik France Cegnar (1826—1892), rojen pri Sv. Duhu, potem škofjeloški dramatik Anton Leskovec (1891—1930) ter znana slovenska literarna zgodovinarica Marja Boršnikova (roj. 1906). Vnukinja Jerneja Šifrerja, Eva po imenu, pa se je poročila v Poljane, dobila priimek Inglič in tam s številnimi potomci nadaljevala Jernejev rod. Njena vnukinja Barbara Inglič se je poročila na Visoko z Johanom Kalanom. Iz te veje izvirata tudi brata Ušeničnik iz Poljan, teološki pisatelj Franc (1866—1952) in Aleš (1868—1952), pred prvo svetovno vojno eden glavnih krščanskih filozofov na Slovenskem, ter misionar Lojze Demšar (1909—1974) iz Gorenje vasi, ki je med zadnjo vojno toliko storil za stradajoče indijsko ljudstvo, da si je prislužil visoko angleško odlikovanje.¹⁰

Še in še bi lahko naštevali, a ti primeri naj bodo le dokaz za to, kako na široko se je razlivala Jernejeva kri in kako se je pojavljala tudi v imenih, za katere bi že težko mislili, da so z njim v kakršnem koli sorodstvu. Rodovitnost Šifrerjevega rodu pa nikakor še ni usihala. Jernejev pranečak ali Urbanov vnuk Janez se je v drugi polovici 17. stoletja priženil na Praprotno v Selški dolini in prinesel s sabo tudi veljavno domače ime Tajne. Janezov tretji vnuk po veji navzdol, Jakob po imenu (1841—1921), se je trikrat poročil in imel skupaj kar 32 otrok.

Jernej Šifrer je začel na svoji hubi gospodariti prav v času, ko so se odnosi med podložniki in loškim gospostvom začeli zaostrovati. Freisinški škof je namreč hotel povečati svoje dohodke, kajti njegova blagajna je prihajala v vedno večje težave, zlasti pa je gospostvo trpelo ves čas tridesetletne vojne (1618—1648). Škofovo blagajno naj bi bili seveda polnili predvsem podložniki, ti pa so se upirali toliko bolj, kolikor več so imeli v svojih vrstah ljudi, ki so bili pripravljeni in sposobni te odpore voditi. Freisinški škof pri vseh svojih terjatvah, novih in starih, ni hotel prav nič popuščati, kajti dobro se je zavedal, da ima na svoji strani vse tedanje oblastne strukture in v skrajnem primeru tudi zapore, ki so s svojim železjem omehčali marsikaterega puntarja. Na svoji uporniški poti je lahko ostal le tisti, ki je bil dovolj pogumen, trdovraten in ki se je že zavedal, da pri vseh teh nasprotjih gre za usodo tlačanstva nasploh. In tak je bil tudi Jernej Šifrer.

V prvi polovici 17. stoletja je na ozemlju loškega gospostva prišlo do večjega konflikta med podložniki in gospostvom v letu 1621, ko je škof na tem posestvu hotel napraviti pristavo, ki naj bi ji priključil še zemljišča pri Sv. Duhu in v Dorfarjih. Toda podložnikom v teh dveh naseljih zadeva očitno ni bila po volji, zakaj ko je tedanji oskrbnik Jakob Fankel od prizadetih podložnikov zahteval pismene dokaze o pravicah do teh zemljišč, so se nekateri izgovarjali, da teh pisem nimajo, drugi jih pa niso hoteli dati iz rok. Zaradi tega je oskrbnik vrgel v ječo Jakoba Šifrerja, Matijo Žontarja in Jurija Porento.¹¹

Zadevo naj bi bil v imenu loškega gospostva izvedel Jurij Puecher, škofijski svetovalec, stolni dekan freisinške škofije in škofijski komisar v Škofji Loki. Toda zaradi odpora kmetov je prišlo leta 1622 do sodne obravnave, na kateri so podložniki razmeroma hitro in lahko uspeli in tako je škofova zamisel padla v vodo. Ogorčeni Puecher se je za ta poraz hotel maščevati in je tako še isto leto od podložnikov zahteval, da poleg navadne robote plačujejo gosposki od 30 krajcarjev do 1 gld. robotnine, kar naj bi bila za podložnike čisto nova obremenitev. Večina je to robotnino plačala, le kmetje bitenjske župe so se pritožili pri kranjskem deželnem glavarju in spet uspeli, že pobrani denar pa je gosposka morala vrniti.¹²

Vprašanje je, koliko je bil pri vseh teh pravicah vmešan že Jernej Šifrer iz Žabnice. Jakob Šifrer, ki ga je bil oskrbnik leta 1621 vrgel v ječo, je bil doma pri Sv. Duhu, saj ta priimek za Sv. Duh navaja že urbar iz leta 1560, bil pa je vsekakor v bližnjem sorodstvu z žabniškim Jernejem. Lahko pa je domnevati, da je vse te zdrahe pozorno spremljal tudi Jernej in morda pri pritožbi bitenjskih podložnikov že tudi sodeloval.

Z razsodbo deželnega glavarja pa se je robotna pravda pravzaprav šele začela in je z menjajočimi se uspehi trajala cela tri desetletja. Puecher namreč ni hotel odnehati in je za sedaj nameraval podložnikom povečati tlačanska dela ter se pri tem skliceval na tlačanske obveznosti, ki so veljale drugod po Kranjskem. Podložniki so se tudi temu uprli, češ da v njihovo obveznost spada še tovorjenje sladkega vina iz Italije do Mauterndorfa na Salzburškem, česar drugim kranjskim tlačanom ni treba opravljati.¹³ Spet so uspeli, hkrati pa sprožili sodno pravdo glede robotnine, ki so jo dobili leta 1633. Gosposka se z vsemi temi neuspehi seveda ni mogla sprijazniti in tedanji loški oskrbnik in glavar Jakob pl. Wangnerekh je glede robotnine vložil priziv na notranje-avstrijsko vlado v Gradec ter po naročilu škofa Vida Adama obljubil tamkajšnjemu kanclerju in njegovim referentom precejšnje vsote denarja, če bi bila razsodba za gospostvo ugodna.¹⁴ Navzlic takšnemu podkupovanju, ki je vselej

učinkovito, pa podložnikom spočetka vendarle ni slabo kazalo, kajti okrog leta 1635 so se ponekod na Kranjskem kmetje začeli spet puntati, česar se je freisinški škof očitno nekoliko ustrašil. Naročil je namreč svojemu oskrbniku v Škofji Loki, naj previdno ravna z njegovimi »ubogimi in ljubimi« podložniki, da se ne bodo spuntali, obenem pa naj jim sporoči, da bodo obdržali vse svoje stare pravice, kakor so zapisane v tako imenovanih salskih knjigah (Salbücher).¹⁵ Toda zadeva s panti se je, kot kaže, uredila in leta 1637 je škof naročil oskrbniku, naj gre v Gradec in pospeši pritožbo, s seboj pa naj vzame tudi denar za podkupnino.¹⁶

In to je bilo najbrž odločilno, kajti leta 1638 je kranjski deželni glavar odločil, da morajo podložniki opravljati običajno tlako ali plačevati robotnino.¹⁷ Odlok deželnega glavarja je bil torej za gospostvo razmeroma ugoden in škof je sedaj, ko mu je stvar boljše kazala in ko je bila tudi nevarnost za upore mimo, spet zategoval vajeti. Kmalu za tem je namreč oskrbniku predlagal, naj bi podložniki odslej zastonj tovorili sladko vino z Laškega v Mauterndorf, medtem ko so dotlej za to težavno delo dobivali nekaj plačila v denarju in naturalijah. A tu je celo loški oskrbnik menil, da je misel sicer dobra, a zaradi »trmoglavosti« podložnikov neizvedljiva, češ da bodo raje iskali svoje pravice pri sodnji, kot pa privolili v to spremembo. Tudi odvetnika loškega gospostva Hüzcing in Pučar se s tem škofovim predlogom nista strinjala,¹⁹ kajti preveč očitna je bila njegova namera, da bi si s tem spet pridobili novih financ, saj bi se bil takoj pripravljen odpovedati tej roboti, če bi za to dobil od podložnikov ustrezno robotnino v denarju.

Proti odloku deželnega glavarja so se podložniki spet pritožili v Gradec in leta 1640 je tam prišlo do široke obravnave. Predstavniki gosposke, med katerimi je bil tudi loški glavar in oskrbnik pl. Wangnerekh, so ugotavljali, da podložniki loškega gospostva nimajo nobenih posebnih pravic, tudi oni so dolžni pokorščino svojemu zemljiškemu gospodu. Drugod na Kranjskem in Štajerskem sme vsak deželni gospod zahtevati, da mu podložniki namesto tlake plačujejo robotnino, in tako naj bi bilo tudi na loškem gospostvu. Sicer da so se škofovi komisarji o robotnem dinarju pogodili s podložniki že leta 1622, odlok kranjskega deželnega glavarja iz leta 1638 pa je potem končno razsodil, da naj podložniki, če bo tako zahtevala gosposka, namesto tlake plačujejo robotnino. Podložniki niso tako revni, da ne bi mogli plačevati, saj so za svoje kolovodje in podpihovalce nabrali že 1200 goldinarjev, upirajo pa se iz same prevzetnosti in nagajivosti. Podložniki so se pri svojih obtožbah sklicevali predvsem na salsko knjigo ter na sodnijski odlok iz leta 1633, v katerem je določeno, da naj ostanejo pri stari roboti. Gosposka je trdila, da res obstaja neka salska knjiga iz leta 1502, vendar jo je sestavil le loški žitničar, potrdil pa je ni niti deželni knez niti škof niti freisinški kapitelj in je potemtakem neveljavna. Podložniki so temu ugovarjali, češ da obstaja še neka druga, prava salska knjiga,¹⁹ vendar problem okrog te knjige niti na tej razpravi niti pozneje ni bil do konca razjasnjen.

Podložniki so pravdo sicer dobili, a loški oskrbnik je kljub temu začel izterjavati robotnino. Pomanjkanje denarja je spričo vojnih nadlog vedno bolj stiskalo škofovo blagajno in na drugi strani tudi podložnike, ki marsikdaj niti kruha niso imeli pri hiši. Loško oskrbništvo se je močno trudilo, da bi od kmetov izterjalo vse davčne zaostanke, rubilo jim je obleke in drugo, vendar ni imelo kaj prida uspeha. Tedanji protipisar je v pismu freisinškemu škofu pogumno izrazil željo, »da bi škof sam slišal tarnanje ubogih ljudi, ki nimajo

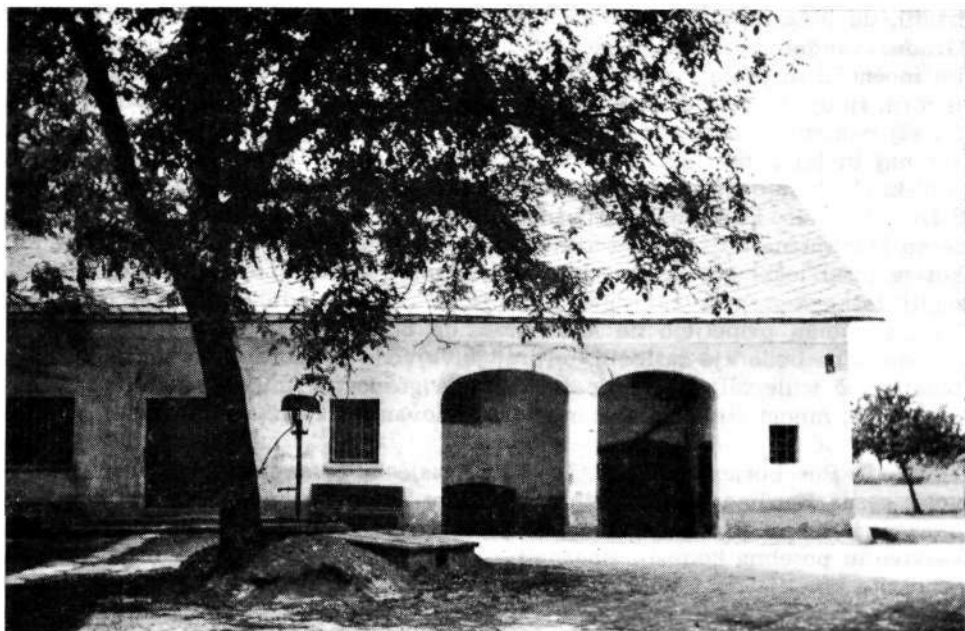
ničesar, da bi plačali davke.«²⁰ Toda škof je bil neomajen in za vsako ceno je hotel imeti svoje. Že leta 1643 je komisarja Puecherja poslal na Dunaj, da bi s podkupovanjem zadevo z robotnino skušal obrniti v svoj prid, in cesar je res odobril revizijo procesa.²¹ Hkrati je škof ostro priganjal svoje uradnike v Škofji Loki, naj pri podložnikih vendarle izterjajo zaostale obveznosti.

A tudi bitenjski podložniki niso hoteli odnehati. Leta 1645 so pri kranjskem deželnem glavarstvu vložili tožbo glede tovorjenja vina iz Italije v Mautern-dorf, pravda je tekla tudi zastran hrastovega, jelovega in smrekovega lesa v bitenjskem gozdu,²² v zvezi s še vedno nerešenim robotnim problemom pa so njihovi pooblaščenici še vedno odhajali v Gradec k tajnim svetovalcem notranjeavstrijske vlade. In med temi je bil tudi Jernej Šifrer. Menda so z darili odšli celo na Dunaj, vsaj tako je svojemu škofu poročal loški oskrbnik, vendar pa kaže, da je škof Vid Adam s svojim vplivom in denarjem več dosegel, kajti cesar Ferdinand III. je sredi leta 1651 v zvezi z obnašanjem loških podložnikov in z njihovo pravdo izdal posebno resolucijo, v kateri jim je predvsem zapovedal, naj molče in naj ga več ne nadlegujejo. Zavrnili je njihove pritožbe zoper loško gospostvo, jim prepovedal, da bi se še nadalje sestajali in zbirali denar, če jim pa ni kaj prav, naj se obračajo do deželnega glavarja.²³

Skofov komisar baron Puecher je pridno podkupoval tudi druge osebnosti, ki bi lahko odločale o robotnini, in tako je bila imenovana komisija, ki naj bi stvar natančneje raziskala. Vendar je gosposka takoj, še preden je komisija karkoli razsodila, začela od kmetov pobirati robotnino, in sicer po 4 gol-dinarje ne glede na velikost kmetije. Podložniki niso bili zadovoljni s komisijo, še manj pa seveda s pobiranjem robotnine, zato so takoj spet začeli zbirati denar za pravdne stroške, po eno srebrno krono od kmetije. Komisija se je dne

Današnja Tajnetova hiša v Zabnici s sprednje strani

Vhodni del današnje Tajnetove hiše v Zabnici

cesarja počakala, ko je šel ravno v cerkev, in mu pogumno izročila svojo pritožbo. Puecher je menda vse to videl in na cesarstvo vložil oster »memorial«, v katerem je zahteval, da Šifrerja ostro kaznujejo, dosegel pa vsaj to, da prošnje še pogledali niso, naslednjo resolucijo loškim podložnikom, naj plačujejo robotnino, pa naj bi izdal sam državni zbor. »Potem bi rad videl, ali bodo kmetje ubogali ali ne,« je Puecher samozavestno zapisal loškemu glavarju.³⁷

A kmetje niso in niso hoteli ubogati. Ko se je odbor vrnil z dolge poti, je začel pregovarjati podložnike, naj bi zahtevali novo komisijo, ki bi pregledala vse kmetije, do tega časa pa naj nihče ne bi plačeval robotnine.³⁸ Takšna komisija očitno ni bila nikdar sestavljena, pač pa je loški glavar zaradi davčnih zaostankov začel prizadevno zapirati svoje podložnike in jim rubiti premoženje.³⁹ Zato ni čudno, da je odpor naraščal. Ko so Ivanu Šustu, imenovanemu Hrvat, doma je bil iz Gorenje vasi v Poljanski dolini, hoteli zarubiti premoženje, je dejal, da bo prej treba obesiti tri Nemce, preden bodo podložniki začeli plačevati robotnino. Na sodišču v Loki je ponovil to trditev in dodal, da prej ne bo miru, dokler ne pride do punta; in glavar ga je vrgel v ječo in dal vkovati v železje.⁴⁰

Podložniki pa so spet začeli zbirati denar, da bi enega od »kolovodij« poslali v Gradec ali v Regensburg. Toda kmalu za vsem tem, aprila 1653, je cesar izdal ponovno resolucijo glede loških podložnikov. V njej ponavlja svoje ukaze iz prejšnjega leta, ugotavlja, da so podložniki ponovno prelomili pokorščino in zapoved molčanja, da so spet začeli zbirati denar, in zato ukazuje deželnemu glavarju, da takoj ujame glavnega »kolovodjo« Jerneja Šifrerja in ga zapre. Robotnina naj se začne pobirati, ne sicer za nazaj, ampak od te resolucije dalje, znaša pa naj ne več kot 4 goldinarje od kmetije.⁴¹

Tako je Šifrer prišel v direkten spopad s samim cesarjem, pri tem pa seveda ni mogel imeti nobenega upanja na uspeh, kajti razmerje sil je bilo strahotno neenako. Kranjska gosposka je hitro jela uresničevati cesarjevo resolucijo. V maju 1653 je kranjsko deželno glavarstvo ukazalo loškemu glavarju in oskrbniku pl. Wangnerekhu, naj v smislu resolucije polovi glavne kolovodje in jih izroči deželni sodniji, v prvi vrsti Jerneja Šifrerja, potem pa še Andreja Jenka, Lenarta Žontarja in tudi Jurija Trepala, brodskega župana.⁴² Obenem je naročilo grofu na ljubljanskem gradu, Andreju baronu Buczelleinu, naj takoj pošlje v Loko stražnega glavarja in šest najboljših vojakov, da jim bo Wangnerekh izročil te štiri kolovodje, ki naj jih potem odpeljejo v Ljubljano in zapro v grajsko ječo.⁴³ Kmalu za tem je cesar z novo resolucijo ukazal tajnim svetovalcem notranjeavstrijske vlade v Gradcu, kako je treba postopati z loškimi podložniki. Kolovodje, je zapisano v resoluciji, bi bilo dobro zapreti in po potrebi tudi vkovati v železje.⁴⁴ Iz Gradca je ukaz zoper kolovodje prišel v Ljubljano, vendar je bil deželni glavar že ukrepal.

Vendar kakega posebnega učinka ni bilo, »kolovodje« so bili še zmerom zelo agilni in nemir, zlasti po bitenjski župi, vedno večji. Podložniki te župe dosledno niso hoteli plačevati robotnine, rubežem so se tudi s silo upirali, in ko jih je loški glavar poklical k sebi, se niso hoteli odzvati.⁴⁵ V svojih pritožbah deželnemu glavarju so ugotavljali, da sme loško oskrbništvo zahtevati od njih le po 4 goldinarje robotnine in ne več, od freisinškega škofa so pa hoteli dobiti pismen reverz o tej dajatvi.⁴⁶ Pritožbe in ukazi glede robotnine so se potem z ene in druge strani hitro menjavali, središče upiranja je bila še naprej bitenjska župa in v septembru 1653 je bil Jernej Šifrer še vedno imenovan kot eden glavnih »šuntarjev«, ki da bi jih bilo treba ostro kaznovati.⁴⁷

Oktobra 1653 je posegel vmes spet lisjaški baron Puecher in predlagal, da bi bilo treba robotnino najprej zahtevati od kolovodij po bitenjski župi, če pa ne bi hoteli plačati, bi jih bilo treba odgnati v ljubljanske ječe, če bi pa še naprej trmoglavili, pa v Karlovac ali kam drugam, kjer bi morali delati v rovih.⁴⁸ Puecher je torej hotel upor zatreti pri njegovih koreninah. Vendar se tudi to ni zgodilo, pač pa je glede robotnine prišlo do nesoglasja celo med loškim oskrbništvom in kranjskim deželnim glavarstvom. Šlo je namreč za tolmačenje cesarskih ukazov, ki so predpisovali po 4 goldinarje od kmetije, vendar glede na njeno velikost, a loška gosposka je zahtevala od večjih kmetij po 5 goldinarjev.⁴⁹ Tudi robotna knjiga (Robotsregister), ki jo je podpisal kranjski deželni glavar, zadeve še ni mogla rešiti, nobenega učinka pa tudi ni imela cesarska resolucija iz junija 1654, v kateri je vladar v glavnem le ponovil ukaze iz prejšnjih resolucij.⁵⁰ Strasti so se razvemale naprej in loški oskrbnik je poslal bitenjskim in godeškim podložnikom na vrat vojake, da so jih morali oskrbovati. Toda deželni glavar je ukazal, da morajo vojaki oditi, razen tega pa loškemu glavarju prepovedal, da bi kmetom še naprej delali krivico, in poslal v Loko posebno komisijo, ki naj bi preverila, kako se robotnina izterjuje.⁵¹ Ob tem se je nasprotstvo med loškim in deželnim glavarjem poglobljalo in vsak po svoje je nasprotnika obtoževal pri novem (od leta 1652 dalje) freisinškem škofu Albrechtu Sigmundu.

Sčasoma se je nemir vendarle začel polegati, tudi novi škof je bil vsaj v začetku svojega vladanja nekoliko manj zahteven kot njegov prednik Vid Adam. Loško gospodarstvo je v dolgoletni pravdi popolnoma uspelo, četudi so podložniki zdaj pa zdaj naleteli na razumevanje pri notranjeavstrijski vladi v Gradcu in pri deželnem glavarstvu v Ljubljani. Gotovo so imeli na svoji

strani tudi del loškega meščanstva, saj je npr. loški sodnik Jurij Früperger imel težave s ponovno izvolitvijo prav zaradi tega, ker da je podložnikom pri njihovi pravdi pomagal z nasveti.⁵² Razmerja pa so bila vendarle jasna: na eni strani gosposka z vso svojo močjo, z zvezami in z denarjem, na drugi strani pa revni podložniki, katerih možnosti so bile strašno omejene.

Jernej Šifrer, vojvoda in glavni »kolovodja« loških podložnikov pa se je, kot kaže, počasi umikal v ozadje. Razlog za to najbrž ni bila samo bližajoča se starost, ampak tudi nesporazumi, ki so nastali med njim in drugimi podložniki. Leta 1658 je Šifrer zahteval od kmetov okrog 340 goldinarjev, ki da jih je potrošil iz lastnega žepa, ko se je v njihovem imenu pravdal z loškim gospostvom. (Vsota je ustrezala polovični vrednosti srednje kmetije.) Prišlo je celo do sodnega postopka. Kmetje so trdili, da so mu že leta 1642 dajali po eno srebrno krono za te stroške, vendar niti Šifrer niti njegov tovariš Pavel Kaiser ni nikdar napravil računa o tem. Šifrer je sicer na razpravi trdil, da je napravil račun, vendar je loška sodnija razsodila, da je bil to nekak površen račun, in Jernej je v Loki izgubil tudi to pravdo. Pritožil se je na deželno glavarstvo v Ljubljani in prosil za ustno zaslišanje, obenem pa obdolžil loško upraviteljstvo, da je iz sovražnosti krivično postopalo proti njemu. In res, loški glavar Wangnerekh je osebno interveniral pri deželnem glavarju, da bi Šifrerju ne dovolil ustnega zaslišanja.⁵³

Tako, brez nadaljevanja pri deželni vladi se je ta poslednja Šifrerjeva pravda najbrž tudi končala. Po končanem boju je vodja premagancev ostal sam, kar se v življenju tako često dogaja.

Podoba Jerneja Šifrerja je zanimiv primer iz loške tlačanske zgodovine, zato ni čudno, da se je ob njej ustavil tudi Ivan Tavčar. V *Visoški kroniki* je sicer prizor z Jernačem, »pravdarskim vojvodom loških podložnikov«, postavil v leto 1690, ko je bila robotna pravda že davno končana in ko naj bi bil Jernač star že okrog sto let, vendar je s svojo umetniško silo primerno, z dokajšnjo zgodovinsko verjetnostjo nakazal uporniško naravo tega strastnega pravdača. Šifrer zmerja loške prebivalce s teleti, tepci, ovci, ki pustijo, da jih škof samo striže, on da bi že vzdignil tožbo z največjim pečatom in spokoril njihovega škofa. Grajski ječar Mihol Schwaiffstrigkh mu očita mast, ki jo je za svoje pravde nabiral med kmeti, žena pa ga opozarja, da Schiffrer ne bo nikdar močnejši od škofa na gradu, pa naj živi tisoč let. In da bo konec spet tak, da ga bodo zaprli, pa še ni dolgo tega, kar je šest tednov presedel na gradu, in pšenica se bo morala sejati ter stelja pripravljati, sama pa ne bo mogla vsega opraviti. Čas je že, da se spametuje, saj ima pet otrok, ki so vsi že odrasli. Toda Schiffrerju v *Visoški kroniki* ne gre ne za delo ne za spametovanje, ampak za ponos in pogum. »Samo tega nočem,« odgovarja ženi, »da bi piškavi grajski gospodje mislili, da se jih bojim. Prav nič se jih ne bojim in nič bi se jih ne bal, če bi tudi deželnega glavarja na svoji strani ne imel.«⁵⁴ — Ta Šifrerjeva nekoliko karikirana podoba se sicer harmonično sklada s stilom Tavčarjeve *Visoške kronike*, ne posega pa globlje v problem; je le epizoda, ki pomaga barvati čas, v katerem Izidor doživlja svojo usodo.

Z drugačnega vidika je nameraval osvetliti usodo pravdarskega vojvode Tone Šifrer, njegov osmi vnuk po veji navzdol. V pisateljevi zapuščini je ohranjen osnutek za dramo z naslovom *Mož iz samote*, v kateri naj bi Jernej doživel tragično usodo puntarja, ki v neosveščeni sredini prehiteva svoj čas. Kratek osnutek se glasi:⁵⁵

MOŽ IZ SAMOTE

Drama iz kmečkih uporov in bojev v 17. stol. na gorenjskem škojeloškem posestvu.

I.

1. Pojezdi. Sprejo se Jernej Šifrer in Lampfritzhaimb. Obenem je proščenje v Crngrobu. Nastopajo Jakob Š., ki drži malo z gosposko. Salske knjige.
2. Sklenejo voditi pravdo proti gospodu.
3. Dekle ga odvrtača od tega, ker se v svoji ženski duši boji zanj.

II.

Na gradu: Odnos do kmetov. Izpraševanje. Lampfritzhaimb in Jernej se soočita. Ta sklene podkupiti vse oblasti in napove Jerneju brezobziren boj. Jernej sklene iti osebno k cesarju. Brat dekleta sporoči, naj Jernej neha, če ne se bo odvrnila od njega.

III.

Na Dunaju. Na videz mu prošnjo uslišijo, v resnici napravijo vse, da bi bilo zastoj in da ne bi prišel pred cesarja. Pred cesarjem. (Višek.)

IV.

Doma: Zavrne dekle, ker ima višje cilje, tragičnost, se ne poda nasprotniku. Po navodilu glavarja se začne pobirati denar za nadaljnjo pravdo. To dela Jakob Šifrer. Kmetje godrnjajo. Prispel je patent o roboti.

V.

Proglase patent, množica zbesni. Izkaže se, da je bil Jakob falot, Jerneja ubijejo. Spozna nemoč voditelja, če so množice nezrele.

Tudi Tone Šifrer je v nasprotju z zgodovinskimi dejstvi postavil Jernejevo puntarstvo v obdobje loškega glavarja Franca Matije Lampfritzhaimba (1659 do 1684), vendar ko gre oziroma naj bi šlo za umetniško delo, so tudi v tem primeru bolj važna družbena in osebna razmerja kot zgodovinska verodostojnost. Brez dvoma pa bi bila drama zanimiva, ko bi bila kdaj napisana.

Jernej Šifrer, »pravdarski vojvod loških podložnikov«, v svojem času ni mogel uspeti, a njegova uporniška kri tudi v potomcih ni mirovala. Morda ni povsem slučaj, da so bili njegovi nasledniki Tone Šifrer, Peter Oman, Janez Šifrer in Peter Šifrer, ki je leta 1929 kot priženjenec zagospodaril na Tajnetovom domu, v letu 1941 med prvimi ustanovitelji Osvobodilne fronte v Žabnici. Tone Šifrer je v Mauthausenu padel kot talec, Petra Omana je ubila črna roka, Janez in Peter Šifrer pa sta po vojni umrla za posledicami dachauske internacije. Toda njihovo uporništvo je vendarle obrodilo sadove in stari Jernež bi bil gotovo ponosen nanje.⁵⁶

Opombe

1. Rodovnik Jerneja Šifrerja, hrani rokopisni oddelek NUK, Ljubljana. — 2. P. Blaznik, Urbarji freisinške škofije, SAZU, 1963. — 3. Priimek verjetno izvira iz nemške besede »deine« (tvoje). — 4. Arhiv župnije Stara Loka. — 5. Mittheilungen

des Historischen Vereins für Krain, 1850, str. 17. — 6. J. Žontar, Zgodovna mesta Kranja, Ljubljana, 1939, str. 237. — 7. L. Schiwiz von Schiwizhofen, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain, Gorica, 1905. — 8. SBL, str. 591—593. — 9. SBL, str. 143. — 10. Podatek Marije Grobelnik, Kranj. — 11. F. Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, Ljubljana, 1894, (cit. Doneski), št. 99, str. 69. — 12. P. Blaznik, Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju, Razprave SAZU, 1953 (cit. Kolonizacija), str. 227. — 13. Kolonizacija, str. 227—228. — 14. Doneski, št. 134, str. 91. — 15. Doneski, št. 138, str. 93. — 16. Doneski, št. 148, str. 97. — 17. — Kolonizacija, str. 228. — 18. Doneski, št. 152, str. 101. — 19. Doneski, št. 170—171, str. 115—125. — 20. Doneski, št. 220, str. 150. — 21. Kolonizacija, str. 229. — 22. Doneski, št. 222, str. 151. — 23. Doneski, št. 282, str. 178. — 24. Doneski, št. 291, str. 183—184. — 25. Doneski, št. 293, str. 185. — 26. Doneski, št. 304, str. 190. — 27. Doneski, št. 306, str. 191. — 28. Doneski, št. 301, str. 188. — 29. Doneski, št. 317, str. 196. — 30. Doneski, št. 319, str. 196—197. — 31. Doneski, št. 320, str. 197—198. — 32. Doneski, št. 325, str. 199. — 33. Doneski, št. 328, str. 200. — 34. Doneski, št. 332, str. 202. 35. Doneski, št. 338, str. 204. — 36. Doneski, št. 341, str. 205. — 37. Doneski, št. 340, str. 204—205. — 38. Doneski, št. 348, str. 208—209. — 39. Doneski, št. 350, str. 210. — 40. Doneski, št. 351, str. 211—212. — 41. Doneski, št. 353, str. 212—213. — 42. Doneski, št. 354, str. 213. — 43. Doneski, št. 355, str. 213. — 44. Doneski, št. 356, str. 213. — 45. Doneski, št. 364, str. 216. — 46. Doneski, št. 364, str. 216. — 47. Doneski, št. 372, str. 219. — 48. Doneski, št. 379, str. 222. — 49. Doneski, št. 389, str. 228. — 50. Doneski, št. 390, str. 228. — 51. Doneski, št. 396, str. 232. — 52. Doneski, št. 454, str. 254—255. — 53. Doneski, št. 456, str. 256. — 54. I. Tavčar, Visočka kronika, Ljubljana, 1948, zbirka Klasje, št. 17—18, str. 76—78. — 55. Zapuščino Toneta Šifrerja hrani Jože Šifrer, Ljubljana — 56. Mnoge podatke za ta prispevek je zbrala in posredovala Tončka Šifrer iz Zabnice, ki se specialno ukvarja z rodovnikom Jerneja Šifrerja.

Zusammenfassung

JERNEJ ŠIFRER, SEINE ABSTAMMUNG UND DER FRONDienstPROZESS DER UNTERTANEN VON ŠKOFJA LOKA

Jernej Šifrer (Bartholomäus Schiffrer) kam Ende des 16. Jh. in Zabnica zur Welt. Dieses Dorf gehörte zur Zeit der Freisinger Herrschaft zum sogenannten Bayrischen Amt, der späteren Bitenjschen Zupa, wo der Freisinger Bischof im 12. Jh. Bauern aus Bayern angesiedelt hatte. Die Zugewanderten verschmolzen jedoch allmählich mit den umwohnenden slowenischen Einwohnern. Jernej Šifrer war eine bedeutende und angesehene Persönlichkeit seiner Familie und viele seiner Nachkommen machten sich im slowenischen öffentlichen Leben geltend. Er lebte gerade zu der Zeit, in der sich die Beziehungen zwischen den Untertanen und der Obrigkeit der Herrschaft von Škofja Loka zusehends verschärften. Im Jahre 1621 kam es zu einem Frondienstprozeß, der sich gut dreißig Jahre lang hinzog. Die Herrschaft verlangte nämlich von den Bauern, sie müßten außer ihren alten Verpflichtungen oder teilweise statt ihrer noch ein Frongeld zahlen, womit jedoch besonders die Bauern der Bitenjschen Zupa nicht einverstanden waren. An die Spitze des Kampfes der Bauern für ihre alten Rechte schwang sich Jernej Šifrer allmählich empor. Er kämpfte hartnäckig gegen seine starken Gegner, mit seinen Genossen reiste er des öfteren nach Graz zur innerösterreichischen Regierung und sogar nach Wien bzw. Regensburg zum Kaiser. Alle seine Bemühungen waren jedoch umsonst und schließlich befahl der Kaiser der Krainer Landhauptmannschaft, Šifrer gefangenzunehmen und einzusperren. Mit ihrem langjährigen Frondienstprozeß erreichten die Bauern nichts, hatte doch die Grundherrschaft sämtliche behördlichen Strukturen auf ihrer Seite, außerdem konnte sie auch gewandter als die Bauern mit Hilfe von Bestechungen ihre Ziele erreichen. Ivan Tavčar beschreibt in seiner Visočka kronika (Chronik von Visoko) Jernej Šifrer leicht karikiert, im Nachlaß des Schriftstellers Tone Šifrer, eines Nachkommen des Jernej, hat sich dagegen der Entwurf zu einem Drama mit dem Titel Mož iz samote (Der Mann aus der Einsamkeit) erhalten. Das Drama sollte diesen streitbaren »Herzog« als vereinsamten Rebellen aufzeigen, der seiner Zeit voraus war und sich deshalb nicht behaupten konnte.